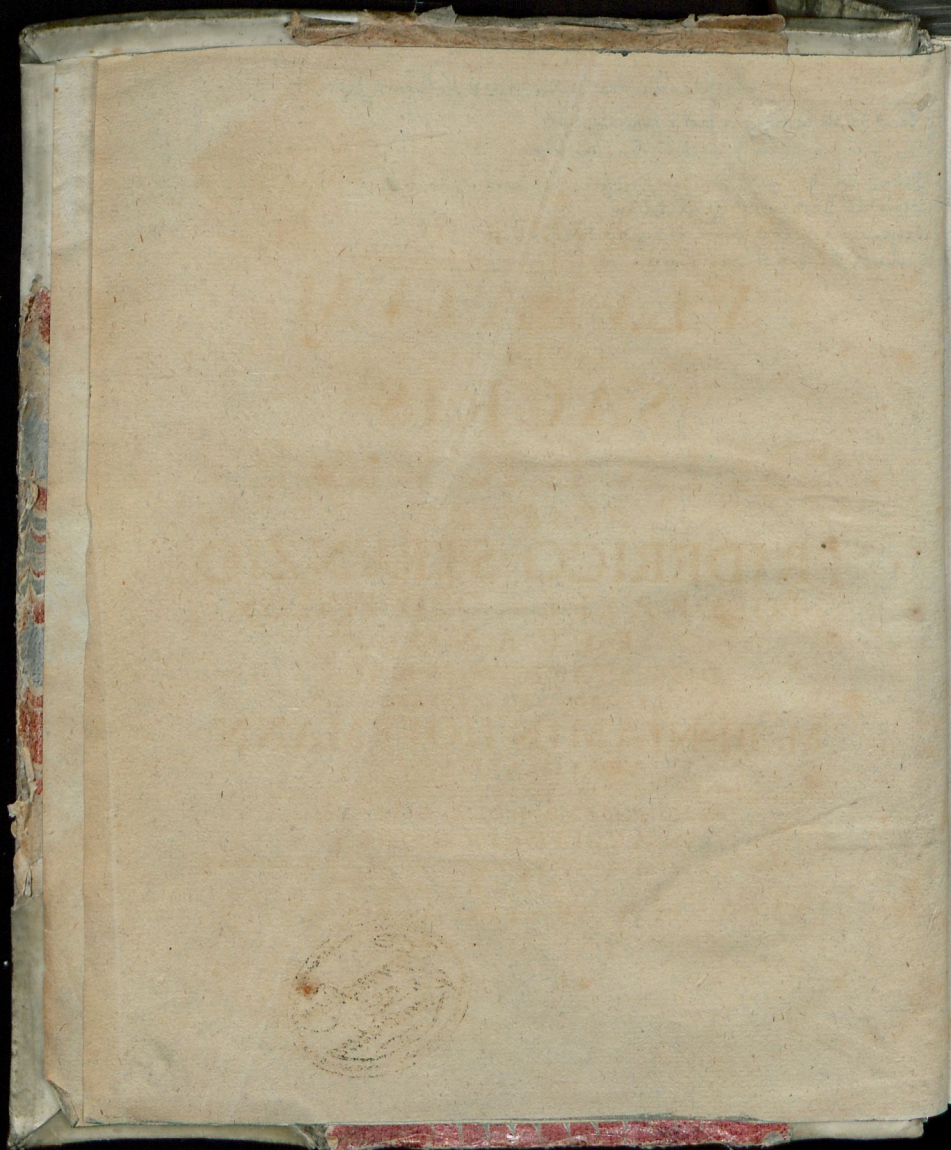

1)
2)
3)
4)
5)
6)
g

In hoc volumine continentur Disputationes sequentes.

- 1) Strunzig de ululatu in sacris Mincera. b. 3.
- 2) de sacris gentium in monibz Freyboj. b. 4.
- 3) Lohmiz de igne gentium facto in synagoga sacra injuria. b. 6.
- 4) Blum de Aethiopsibz gentiliis. b. 2.
- 5) Zerger de evocatione demon ex opidis Offertus b. 5.
- 6) Gebhardi de Gog et Magog. b. 3.

N. 9.

B. C. D.

MAGNAM
EPHESIORVM DIANAM

ACTOR. APOSTOL. XIX. 28. & 34.

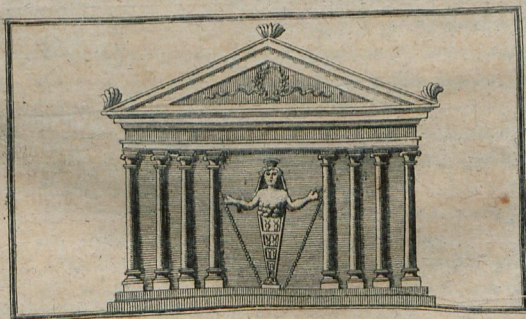
SUFFRAGIO SUPERIORVM
PRO LOCO

RITV. ANTIQVO OBTINENDO

DIE III. MAII A. R. S. 1718.

P. P.

M. IOAN. CHRISTIANVS POLCKE,
VRATISLAVIENSIS.

LIPSIAE,
EXSCRIPSIT IMMANVEL TITIVS.

M A G N A M
EPHESIORVM DIANAM

SVETIAGIO SVETIORVM
PROLOGO

M IOAN CHRISTIANVS POKER

EXCISEIT IMMANVAE

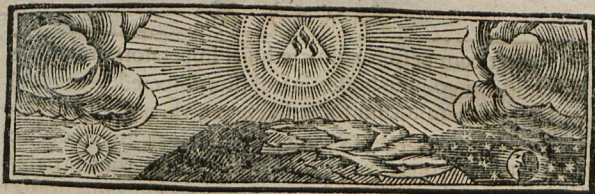

Q. D. F. F. Q. E. J.
DISSERTATIO PHILOLOGICA
MAGNAM EPHESIORVM DIANAM
AD
ACTOR. APOSTOL. XIX. 28. & 34.
SISTENS.
CONSPECTVS.

- §. I. *Felicia religionis christianæ auspicia ipso CHRISTO doctore tempore novi testamenti deprædicat, duriora autem illa, quæ sub ethnicis adhuc imperatoribus experiri necesse habuit, fata merito deplorat.*
- §. II. *Veterem illum septem olim in Asia Minore celebrium ecclesiarum statum cum moderna earundem, quam subire, vicissitudine paucis comparat.*
- §. III. *Occasionem atque thema dissertationis, imo ipsam, quæ pertractatur, methodum brevissimis indicat.*
- §. IV. *Conjecturas quasdam ac opiniones tam veterum quam recentiorum quorundam eruditissimorum virorum ipsis circa DIANÆ Etymologiam subortas sistit.*
- §. V. *Nonnulla DIANÆ nomina & cognomina in medium affert.*
- §. VI. *Peculiare illud ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ nomen à Græcis olim ipsi*

tributum, & a D. LVCA hoc in loco retentum, speciatim declarat.

- §. VII. Aliud adhuc ejus cognomen, quod scilicet ΠΟΛΥΜΑΚΤΟΣ seu MVLTIMAMMIA fuerit, expendit.
- §. IIX. EPHESINÆ urbis varia encomia, antiquitatem, mercaturæ, literarum & virorum eruditorum olim in illa celebrium laudem, magiæ item & idololatriæ studium, nec non ejusdem permagnam ob concilia illic quondam habita nominis celebritatem tradit.
- §. IX. Famofissimi illius penes eam olim in honorem hujus DIANÆ extructi templi descriptionem succinctam ex PLINIO potissimum haustam exhibet.
- §. X. Simulacri hujus ΔΙΟΠΗΤΕΣ habiti debitam quoque mentionem inspergit.
- §. XI. In primos & templi & simulacri hujus conditores, duobus admodum, inquiri.
- §. XII. Diversitatem nominis præfecto aedificii a variis auctoribus ipse tributi notat.
- §. XIII. Feralem ac totalem illam ex mente HEROSTRATI & templo & simulacro huic frustra licet intentatam conflagrationem ob oculos ponit.
- §. XIV. Quibus auctoribus, & quo architecto templum istud pristino suo nitore fuerit redditum, disquiri.
- §. XV. Exoptatissimam demum istiusmodi superstitionis & idololatriæ per predicationem Evangelii a PAVLLO ejusque sociis inter EPHESIOS factam catastrophem pluribus commemorat.
- §. XVI. In promisso continuande hujus materiæ desinit & duplici tandem voto concludit

I.

Acras evolventes novi foederis paginas
in signi omnino animi voluptate ac
divina plane lætitia perfundimus,
quando in iisdem animadvertimus,
optimum generis humani salvato-
rem CHRISTVM, dum post suum
in hunc mundum ingressum in di-
versis terrarum plagis inter varios
quoque homines obambulare, eâ gavisum fuisse felicitate,
ut salutarem illam ac salvificam cœlestis æternæque verita-
tis doctrinam, quam ubivis prædicabat, omniumque menti-
bus sedulo inculcabat, quam plurimi statim agnoverint, eam-
que maximo cum desiderio apprehenderint, atque in sui
usum & commodum verterint, ita ut vix ac ne vix quidem
mirari subeat, post auspiciousissima hæc religionis christianæ
jacta disseminataque fundamenta eandem postmodum in-
dies majora eaque amplissima augmenta & incrementa fa-
cili negotio capere, nomenque incomparabilis hujus magi-
stri ob tot tantaque ab ipso insimul hinc inde patrata mira-
cula in remotissimas longe regiones, provincias & maximas
civitates transire potuisse. Verum enim vero non diu adeo
hæc ipsa felicitas ecclesiæ primitivæ constitit integraque man-
sit,

fit, scilicet cum passim adhuc ethnici Imperatores multique alii christiani nominis hostes infensissimi superessent, aut alii rursus in eorum locum succederent, ac de novo quasi iterum exsurgerent, qui præ nimio superstitionis suæ amore ac idololatriæ intempestivo zelo eo furoris vesaniæque progrediebantur, ut igne atque ferro omnem religionem christianam, inani licet consilio & ausu, exterminatum iri ac prorsus extirpari posse sibi persuasum haberent, modo tot certe numero christianorum myriadibus, & inter hos tot sanctissimis constantissimisque fidei suæ confessoribus ac martyribus, inter truculentissima quævis & atrocissima suppliciorum atque exquisitissimorum cruciatuum genera ob christianam, quam corde firmissime amplexabantur, atque ore quoque liberrime profitebantur, doctrinam, mortem tamen acceptissimam subeuntibus violentas inferrent manus. Nec multo post singulari prorsus divini numinis providentia atque beneficio factum est, ut talis rabies & immanis furor paulatim iterum succumberet, multique ipsorummet crudelissimorum antea persecutorum legi atque disciplinæ christianæ sese submitterent, adeoque ferale illud mortis instrumentum, crucis videlicet signum, non amplius tanquam insigne & summum ornamentum coronis, quibus martyrum capita condecorari, vel, si mavis, dehonefari arbitrabantur, superponeretur, sed successu temporum dirissima illa persecutio-nes penitus tandem desinerent atque cessarent.

II.

Et sane quis quæso est, quem lateat, ad quem felicitatis gradum pervenerint præstantissima illa septem, totoque quondam orbe celebratissima Asiæ Minoris civitates, PERGAMVS videlicet, THYATIRA, SARDES, PHILADELPHIA, LAODICEA,

DICEA, SMYRNA atque EPHESVS, cum nimirum in his omnibus atque singulis apostoli aliique fidelissimi eorum parastatæ ecclesiam CHRISTO sacram conderent, cultumque ipsi debitum instaurarent; unde quoque est, quod omnium certe evangelistarum divinissimus JOHANNES in apocalypsi sua mysteriorum omnem captum humanum transcendentium undiquaque plenissima & prioribus quidem capitibus purissima evangelii luce uberrime easdem jamjam collustratas Spiritus S. literis ipsi in calamum dictatis salutare ac compellere dignatus fuerit. Sed cheu! quantam postmodum injuria temporum passa sint vicissitudinem, adeo ut hodierni harum urbium incolæ sub crudelissima Ottomannici regni tyrannide ingemiscere necesse habeant, nec ullam pristini splendoris majestatisque speciem istæ memoratæ urbes amplius præse ferant ac exhibeant, id, inquam, argumentum celeberrimus Anglus, ecclesiæque suæ apud Oxonienses Presbyter nobilissimus, THOMAS SMITH, a) harum calamitatum ipsis jam communium haud ita pridem testis *αὐτόπληκτος*, data opera & summa cum industria pluribus est persecutus. Nec instituti ratio permittit miserandis illis ac tristibus earundem fati fati diutius immorari, sed ad ipsum, quem mens mea sibi præfixum tenet, scopum jam mihi propius est accedendum.

- a) Laudatissimus hic vir anno superioris demum seculi septuagesimo primo ex Anglia in orientis aliasque ipsi finitimas regiones suscepit iter, atque in Asiam Minorem quoque deveniens tam naturalem suam atque conditionem harum septem hæctenus recensitarum urbium, quam etiam alia *ἀξιωματικόνευτα* & memorabilia, inprimis varia antiquitatis *λέγωνα* & rudera, quæ suis oculis ipsi adhuc usurpare licuerunt, diligentissime annotavit, atque ea omnia deinceps post suum in patriam felici-

felicem regressum sub Titulo: *Epistola quatuor, quarum due de moribus ac institutis Turcarum agunt, due postreme vero septem Asiæ ecclesiarum & Constantinopoleos notitiam continent*, Oxonii 1674. 8. in reipublicæ literariæ emolumentum publici juris fecit, quam tamen postremam septem Asiæ Ecclesiarum & Constantinopoleos notitiam separatim denuo nitidissimis typis eâque emendatiore longe editione Trajecti ad Rheum 1694. formâ octavâ, quam dicunt, majori exprimi curavit, ex quâ quivis facile cognoscet, modernum harum septem ecclesiarum infortunium optimo Viro tantæ curæ cordique fuisse, ut sibi temperare non possit, quin circa finem opusculi istius elegantissimi hæc insuper adjiciat verba, iisque quasi concludat: *Quanta barbaries & inscitia Asiæ Minoris hodie obruant, quam vili habitu sit illic CHRISTIANISMÛ professio, & quanta somnia ac deliria impurissimi & vilissimi impostoris ibidem vigeant, ipsa rei veritate proh dolor! satis comprobatur.*

III.

Ex his itaque commemoratis septem Asiæ Minoris urbibus solam impræsentiarum EPHESVM in publicam quasi scenam producere, tuoque, LECTOR BENEVOLE, conspectui ac judicio exactissimo submittere apud animum meum constitui, ut exinde, in quantum celebris hæc civitas olim DIANÆ sacris ejusque cultui inhiaverit, ac quomodo tota sese ipsi consecraverit, aliquâ ratione innotescat. Circa hanc autem, quam nunc pertractandam in me suscipio, materiam ita versari licebit, ut præeunte & viam quasi monstrante ipso viro Θεοφιλέτω, Actuum scilicet Apostolicorum Scriptore, quem DIVVM LVCAM esse uno omnes ore fatentur, ex Cap. XIX. v. 28. & 34. intempestivum illum ac inconditum & semel iterumque à populo reperitum clamorem, quem in isto in PAVL. LI aliorumque suorum asseclarum, Evangelium CHRISTI
ibidem

ibidem prædicantium, ignominiam & persecutionem DEMETRIVS, seditiosus quidam civis, excitabat, paullulum pendere, hujusque tumultuantis ad instar vociferationis occasione ipsam quoque DIANAM, varia item ejusdem alia nomina & cognomina, ipsam insuper EPHESVM, templum infimul & simulachrum, utrumque in honorem DIANÆ exstructum, & istius antiquitatem ac feralem conflagrationem, & quæ postmodum eam subsecuta fuerint fata, ex antiquissimis historiarum profanarum æque ac ipsis literarum sacrarum monumentis in medium afferre, ac rudi saltim Minerva exponere sit animus. Antequam autem huic operi me accingo, Deum ter optimum terque maximum eumque longe clementissimum, qui olim gentibus ac populis universi terrarum orbis in sanctissimo suo verbo voluntatem suam de vero numinis sui cultu quam luculentissime manifestavit, ejusque licet unicam, sufficientem tamen in eodem normam præscripsit, & cujus omnes provinciæ ac regiones hujus universi per apostolos aliosque fideles emissarios & nuncios certiores factæ sunt, ardentissimis veneror precibus, ut hanc quoque qualemcunque opellam in sanctissimi sui nominis gloriam benignissime evenire jubeat. Quod super est, à te, LECTOR BENEVOLE, eâ, quâ par est, mentis observantiâ itidem quantò faciliorem, tantò promptiorem ac benigniorem censuram de hoc exiguo conatu literario & specimine academico humanissime expeto, exposco, & quam certissime mihi quoque abs te polliceor.

IV.

Primo igitur loco hic dispiendum erit, cum hinc inde & veteres & recentiores in tradendâ, seu verâ atque genuinâ, DIANÆ etymologia mirum in modum fluctuare, & ne-

B

icio

scio in quam opinionum diversitatem atque dissensum abire deprehendas, quorum conjecturas, unde scilicet DIANÆ nomen ortum suum traxerit, brevissimis attingere, & quonitiantur fundamento, pro virium tenuitate sollicitius quodammodo investigare operæ pretium facturum esse existimo. Ex antiquioribus inprimis nominandus venit vir consularis & illustris AVRELIVS THEODOSIVS MACROBIVS, a) qui NIGIDII FIGVLI, obscuri cæteroque auctoris, testimonio multum tribuens, DIANAM atque JANAM, id est, DIVAM quasi JANAM, unam eandemque inter se constitutere, & paria veluti facere non dubitat, literamque D ornatus atque elegantia tantum causa superadditam fuisse autumat, quam suam sententiam exemplis aliorum vocabulorum *redditur, reddibetur, redintegratur, &c.* comprobare satagit, atque insuper auctoritate, MARCI VARRONIS, b) hoc suum assertum rueri allaborat. Nec illa tantum vocis DIANÆ ambiguitas, vel potius subobscurum admodum ctymon apud antiquiores occurrit scriptores, verum etiam inter recentiores inveniuntur, qui dubitanter admodum de ejus origine loquuntur, atque in hunc mihi censum venire videtur in hoc studiorum genere alias facile princeps & summus vir, GERHARDVS JOHANNES VOSSIVS, c) qui ex DEA & JANA hanc DIANÆ vocem in unam coaluisse affirmat, & ob eam causam primam ejus syllabam modo produci, modo corripitibi perisvatum habet. Gravissime autem ulterius idem VOSSIVS in duobus istis inferius allegandis locis in illos invehitur, qui DIANAM eam ob causam ita dictam fuisse velint, quod *per noctem lucens hominibus alterum penè diem faciat*: quique patrocinium causæ suæ apud MARCVM TVLLIVM CICERONEM, d) romanæ eloquentiæ florem ac instauratorem, fel-

feliciffimum, & qui cum *notici notici* fequitur, JVLIVM FIR-
 MICVM MATERNVM, e) quæfiverunt & inveniffe credide-
 runt. Imo noftro demum avo atque memoria ante duo-
 decim tantum & quod excurrit annos novam plane DIANÆ
 etymologiam conftituere annifus eft vir de republicâ litera-
 riâ immortaliter meritus, & Benedictinorum, quæ a congre-
 gatione S. MAVRI nomen habet, focietati, hodiernum Lute-
 tiæ Parifiorum florentiffimâ, adfcriptus, incomparabile non
 tantum ordinis fui, fed totius quoque Galliæ eruditæ adhuc,
 quantum conftat, decus, BERNHARDVS de MONTFAV-
 CON, f) expreffis verbis de ea afferens: *Vox DEANÆ* (per
 quam DIANAM vult intelligere) à *Græco ΔΕΑΙΝΑ confecta*
eft, & DEAM fignificat. Et paulo poft quoque templum ali-
 quod antiquum VENERIS SALLVSTIÆ cognomen gerens
 exhibet atque defcribit, in quo ftatuæ cuidam talem incripti-
 onem fubjectam fuiſſe obſervavit: VENERI FELICI SA-
 CRVM SALLVSTIA HELPIDVS DD. Circa quod duplex
 aſſertum ftatim adverſarium fat acerrimum, haud incelebrem
 Italum, FRANCISCVM FICORONIVM, g) naçtus, qui plu-
 ribus ob id eundem corrigit, atque demonſtrat: DEANAM
 in quam plurimis venerandæ antiquitatis *verſionis* & reliquiis
 pro DIANA occurrere, SALLVSTIAM vero in illa à MONT-
 FAVCONIO antea allegata inſcriptione non cognomen DIA-
 NÆ eſſe, fed illam ipſam matronam, quæ ftatuam hanc VENE-
 RI FELICI dedicafſet. Verum & FICORONIVS ſuum rur-
 ſus hac in re expertus eſt antagoniſtam, qui itidem publico
 ſcripto ipſi ſeſe opponeret, atque is ipſe, quod mirere, ejus-
 dem fidei atque nationis focius extitit, monachus nimirum
 quidam Benedictinorum congregationi Caſinenſi addiçtus,
 ROMVALDVS RICCOBALDVS, h) qui egregie partes illu-

fris MONTFAVCONII tueri, & contra illatam veluti ejus sententiæ a FICORONIO injuriam vindicare studuit, existimans, non adeo prægnantem causam atque rationem habuisse FICORONIVM, cur ita MONTFAVCONIO exprobaverit derivationem DEANÆ ΑΠΟ ΔΕΑΙΝΗΣ, dum illam sensus inscriptionis superius visæ ita postulet, neque alii viri docti illum alias repudient; SALLVSTIÆ vero nomen matronæ ejusdam statuam, in quâ invenitur, dedicantis, esse posse largiri ipsum MONTFAVCONIVM in præfatione Diario suo Italico præmissâ, quam forte non perlustraverit FICORONIVS, cum nec in erroribus post præfationem neglexerit, SEMONI pro SIMONI in alia inscriptione legendum lectores suos commonescere, quemadmodum diligentissimi ac laude mea longe majores ACTORVM ERVDITORVM, i) quæ Lipsiæ adhuc latino sermone publicantur, COLLECTORES de hac illustri satis controversia tale judicium accuratissimum interponere nulli dubitarunt.

- a) Saturnaliorum Lib. I. Cap. IX, edit. Lugd. Batav. 1670. 8. pag. m. 226. b) De re rusticâ Lib. I. Cap. XXXVII. & de Lingvâ Latinâ Lib. VI. c) Institutionum Oratoriarum Lib. IV. Cap. I. operum Tom. III. pag. 142. b. & in Aristarcho suo sive de Arte Grammaticâ Lib. II. Cap. XIII. operum Tom. II. pag. 68. a. b. & eodem libro Cap. XVIII. pag. 79. b. Amstelod. 1697. feqq. in fol. conjunctim editorum. d) De Naturâ Deorum Lib. II. e) in libro de errore profanarum religionum, quem MARCI MINVCI FELICIS OCTAVIO illustri doctrinæ ac immortalis memoriæ vir JACOBVS GRONOVIVS ex recensione suâ ad calcem adjecit edit. Lugd. Batav. 1709. 8. maj. pag. m. 483. f) Inter alia scripta doctissima, quæ in publicam hæctenus emisit lucem, elegantissimum illud opusculum non infimum meretur locam, cui titulum fecit: *Diarium Italicum, sive Monumentorum veterum, Bibliothecarum, Museorum*

ſæorum &c. notitiæ ſingulares in itinerrario italico collectæ, ad
ditis ſchematibus ac figuris, à R. P. D. BERNHARDO de MONT-
FAVCON, Monacho Benedictino Congregationis S. MAURI. Pa-
rif. 1702. 4. formâ, ut vocant, majori excuſum, ubi pag. 223. ſeqq.
ſuperius adducta habentur, & conferri merentur. g) Hic
iple peculiare quoddam ſchediaſma, italico idiomate conſcri-
ptum & ſpeciatiim contra MONTFAVCONII Diarium Itali-
cum directum, talem præ ſe ferens titulum evulgavit: *Obſer-
vazioni di FRANCESCO de FICORONI ſopra P antichità di Ro-
ma &c.* hoc eſt, *FRANCISCI FICORONII obſervationes ad anti-
quitates romanas, quas in Diario Italico anno 1702. edito deſcri-
pſit R. P. D. BERNHARDVS de MONTFAVCON, cui in ſine
multa adſciuntur ſingularia ſub ruina antiquitatis nuper de-
tectæ. Romæ 1709. 4.* aliquot tantum plagulis conſtant. h) Ver-
nacula hic itidem lingvâ deſenſionem MONTFAUCONII in
ſe ſuſcepit ſub titulo: *Apologia del Diario Italico &c.* id eſt,
*Apologia Diarii Italici R. P. D. BERNHARDI de MONTFAV-
CON, Monachi Benedictini Congregationis S. MAURI contra ob-
ſervationes FRANCISCI FICORONII facta à P. ROMVALDO
RICCOBALDO, Monacho Benedictino Congregationis Caſinen-
ſis. Vener. 1710. 4. maj.* i) Utriusque libelli & à FICORONIO
& ROMVALDO editorum excerpta à laudatiſſimis ACTO-
RYM ERVDITORVM COLLECTORIBVS in iſſdem cum
orbe erudito communicantur, & FICORONII quidem excer-
ptum anno 1710. menſe Martio pag. 114. ſeqq. ROMVADII
vero itidem excerptum anno 1712. menſe Septembri p. 396.
ſeqq. apparet.

V.

Allatum hæcenus tam veterum quam recentiorum quo-
rundam celeberrimorum virorum circa DIANÆ denominan-
di rationem diſſenſum, ut impeditam ſatis, ſubobſcuram at-
que dubiam rem, nunc quoque excipiant varia nomina & co-
gnomina, quibus DIANA olim ornata atque condecorata fuit.

Eaque ampla admodum hic sese eorundem offert copia; nam pro diversitate officiorum, quibus cultores ejus eam fungi arbitrabantur, diversa item ac distincta nomina hinc inde apud scriptores ipsi tributa observare licet, ex tanto tamen eorundem numero aliquot saltem ad institutum præsens inprimis facientia seligere, & proferre placet. Sub LVNÆ autem potissimum nomine DIANAM indigeratam ac designatam fuisse vetustus AVTOR Scholiorum in ARISTOPHANEM a) luculenter satis testatur, quando dicit: *Quod Persæ, cum bellumolimi toti Græciæ intulissent, & cum classè mille numero navium ad Delum jamjam appulissent, non ausi fuerint quidquam vel in Delo vel Ephesi violare, propterea quod à Deliis SOL, ab Ephesiis vero LVNA coleretur.* Nec est, quod dubites, ad DIANAM hanc, prouti triformi sæpius quondam efformabatur aut pingebatur facie, LVNAM nimirum vel crescentem, vel plenam vel decreescentem denotante, respicere OVIDIVM b) ita canentem:

*Nec par, aut eadem nocturnæ forma DIANÆ
Esse potest unquam, semperque hodierna sequente,
Si crescit, minor: est major, si contrahit orbem.*

Porro LVCINÆ nomen sibi promeruit, eo quod obstetricis munere gaudere, & parturientibus auxilio suo subvenire apud veteres gentiles credebatur, quam ob causam observante ELIASCHEDIO c) a Græcis specialiori adhuc, *ειλεθύρας* scilicet, nomine insignita fuerit. Et quem fugit, DIANAM hanc, cum matri suæ in partu APOLLINIS obstetricis quoque manus attulisset, atque hac ratione dolores parturientium vidisset, à patre suo JOVE æternam virginitatem atque nominum multitudinem sibi expetiisse, cujus rei nobis auctor est insignis Poeta

eta CALLIMACHVS eam sequentibus ipsum JOVEM allo-
quentem versiculis introducit:

Δός μοι περιδελήν αἰώνιον δάσκαλον Φιλίασεν,
Καὶ πολλῶν ἄλλων.

Quemadmodum hoc ex ejus hymno, quem in hono-
rem DIANÆ conscripsit & reliquit, notissimo vir magnæ ad-
modum famæ & doctrinæ, ISAACVS CASAVBONVS, d) excerpfit ac ulterius illustravit. Præterea quod sub VENA-
TRICIS, TRIVIÆ item aliisque adhuc nominibus veteribus innotuerit, res est notissima, quare perpsura adhuc talia ejus cognomina atque titulos hic exhibere & quasi cumulare nec lubet nec vacat, cum in iis recensendis ac ulterius persequendis omnes omnino scriptores, qui mythologias atque theogonias veterum deorum dearumve contexuere, otium mihi faciant, atque prolixum certe ejusmodi cognominum catalogum cuivis, cui hos inspicere ac perlegere volupe est, suppedient & exhibeant, quapropter, ut ad alia inoffenso pede eo melius progredi possim, hæc in re mihi quodammo-
do properandum videtur.

a) In Comædia, quæ *εἰρήνη* sive pax inscribitur. b) Metamor-
phol. lib. XV. c) De Dis germanis editionis Amstelod.
1648. 8 pag. m. 164. d) In exercitationibus de rebus sacris
& ecclesiasticis ad annales CÆSARIS BARONII, Cardinalis,
exercitatione XIV. edit. Genevens. 1663. 4. pag. m. 289.

VI.

Inter Græcos autem peculiare plane atque maxime so-
lenne id ipsi nomen fuit, quod ΑΡΤΕΜΙΣ appellaretur, cujus
denominationis rationem talem exhibet STRABO a) quod
illa αἰρέντι ἔταυρετο κῦρρονδο, atque idem ille DIANAM atque
APOLLINEM ΑΡΤΕΜΙΔΑΣ cognominatos fuisse ideo, quod
αἰρέντι

*aërem salubrem faciant, sequentibus ibidem verbis ulterius observat: APOLLO enim salutaris est, & ARTEMVS ex eo dicitur, quod integros faciat. SOL quoque & LVNA his similes sunt, quod causa sint temperiei aëris & pestis, ac spontaneæ mortes his applicentur. In quod etiam argumentum medicus celebris famæ ac insimul historicus Casareus magna suo tempore auctoritate conspicuus, WOLFFGANGVS LAZIVS, b) pluribus inquirat. Imo secundum PLATONEM ejusque interpretem felicissimum MARSILIVM FICINVM ARTEMIE dicta arbitrat, quod integra modestaque quasi fuerit propter virginitatis electionem. Verum enim vero præ cæteris præconiis, quibus inter Græcos honorabatur, præprimis ille ipsi acceptus fuit titulus, quod Η ΜΕΓΑΛΗ ΘΕΑ, MAGNA DEA, ut plurimum nuncuparetur. Atque hujus rei præter profanos auctores testis locupletissimus est ipse S. LVCAS, accuratissimus longe Actuum Apostolicorum scriptor Cap. XIX. v. 28. & 34. quippe qui in hoc allegato loco ac in duobus istis versiculis insolitum illum antea, ac a DEMETRIO tantum, ut jam superius dictum, in infima populi multitudine excitatum clamorem: ΜΕΓΑΛΗ Η ΑΡΤΕΜΙΣ ΕΦΕΣΙΚΩΝ, MAGNA EPHESIORVM DIANA, plus simpliciter vice ingeminatum ac repetitum literis consignare, ac ad posteritatem transmittere nequitiam prætermisit. Quo ipso certe venerationis cultusque judicium procul dubio est colligendum & desumendum, quodque in subsequen-
 tibus adhuc pluribus commemorandum erit. Nam inter omnes constat, apud gentiles olim, Græcos aq̃ue atq̃ue Romanos, magnum jamjam habitum fuisse discrimen inter deos, dæmones & heroes, deos iterum distingventes in magnos, medos*

medios & infimos, & sic porro, unde est, quod duodenarius ille deorum dearumve numerus sequenti versiculo inclusus:

JVNO, VESTA, MINERVA, CERES, DIANA, VENVS, MARS,

MERCVRIVS, JOVI, NEPTVNVS, VULCANVS, APOLLO,

quos omnes atque singulos deos, deasque item ΜΕΓΑΛΟΥΣ MAGNOS dixerunt, religioso inter Græcos ritu fuerit profectus, atque inter deas istas locum haud ultimum ΑΡΤΕΜΙΣ quoque occupaverit. Quam ob rem, ut loquitur summus hodie sacrorum apud Islebieneses antistes, atque præfulmeritissimus, SALOMON DEYLINGIVS, c) Η ΜΕΓΑΛΗ ΘΕΑ, MAGNA DEA etiam potuit nominari, quia inter magnos deos, quemadmodum vetusti auctores tradunt, numerabatur: ac insuper ibidem adhuc hæc quoque superaddit: ob hanc fortassis causam, quod permagna ejus templi celebritas esset, & EPHESIÆ DIANÆ numen potentia & dignitate cæteris diis antecellere putabatur. Ast adhuc alium quoque hujus denominationis ortum atque occasionem subesse facile intelligitur, si perpendatur MAGNI appellationem jam olim iis potissimum propriam ac concessam fuisse, qui rerum gestarum amplitudine clari atque insignes evaserunt. Reges autem præcipue, deos suos ut plurimum imitantes, MAGNOS se dici voluere, atque sic ALEXANDRVM, MAGNVM salutatum esse fere omnes, qui de ipso loquuntur, auctorum loci abunde satis testantur. Hoc ipsum autem salutationis genus in consuetudinem tandem apud diversos mundi populos abiisse liquet, adeo ut, si dicendum quod res

C

est,

est, hæc ipsa incolarum Ephesinorum vociferatio: ΜΕΓΑΛΗ Η ΑΡΤΕΜΙΣ ΕΦΕΣΙΩΝ, MAGNA DIANA EPHESIORVM, nihil aliud indicare videatur, quam quod per illam MAGNÆ DEÆ suæ majestatem atque æstimium tantum testari voluerint, perinde ut in vicina atque æmula admodum Pergæ-norum urbe tale quoque elogium publica voce ÆSCVLAPIO tributum fuit, de quo ARISTIDES: τὸ πολύμνητον διὰ τῆ- το βροάτων, μέγας δ' Ἀσκληπίος, *celeberrimum illud clamantium MAGNVS ÆSCVLAPIVS*: aut quemadmodum Romani in honorem JOVIS frequentissime illam adhibuerunt acclamationem: MAGNVS, imo sæpissime OPTIMVS MAXIMVS JVPITER: de quo singulari loquendi apud veteres usu, cui lubet, præstantissimi duumviri, EZECHIEL videlicet SPANHEMIVS, d) atque BARNABAS BRISSONIVS, e) consuli ac conferri merentur.

- a) Geographiæ Lib. XIV. b) In Commemorationibus, ut ipse vocat, historicis & antiquitatibus Græciæ veteris & Peloponnesi, variis numismatibus illustratis Lib. II. Cap. II. (prod. Hannover. 1605. fol.) quas haud ita pridem JACOBVS GRONOVIVS magno suo thesauro antiquitatum græcarum Tom. VI. fol. 3577 seqq. inseruit. c) Observationum sacrarum in vetus atque novum testamentum parte III. num. XXXIX. edit. Lips. 1716 4. pag. m. 286. d) Dissertationum de præstantia & usu numismatum antiquorum Volumine 2. in quod relatum est, quicquid pertinet ad illustrationem rerum romanarum, pag. 644. operis ad instar posthumi editum ab ISAACO VERBVRGIO Amstel. 1717. fol. e) de formulis & solennibus populi romani verbis Lib. I. pag. m. 47. edit. Francof. 1592. 4.

VII.

Neque singularis illa, eaque inter Græcos quoque olim usitata DIANÆ EPHESIÆ appellatio, quando ΠΟΛΥΜΑΚΤΟΝ seu MVLTIMAMMIAM eam ulterius, tanquam alma esset mater, quæ uberibus suis totum nutrirer genus humanum, nuncuparunt, hoc in loco silentio plane est prætereunda, cum satis constet, ejus effigiem, tum in simulachris, tum in gemmis, statuis &c. hodie adhuc, ut communis fama est, Romæ apud ANTONIVM BARBERINVM, Cardinalem, alibique terrarum extantibus, tali forma expressam deprehendi ac videri, eandemque itidem variis in nummis antiquis ita exhiberi & representari, adeo ut, hujus generis nummos porro quod attinet, Theologus ille inter Reformatos & illustri doctrina & fama quam maxime conspicuus, THEODORVS BEZA, a) ad ipsam ἀποψικῶν & inspectionem hujuscemodi nummi, quorum duos pervetustos, in sculptâ in alterâ nummi parte EPHESINÆ illius DIANÆ ΠΟΛΥΜΑΚΤΟΤ imagine, oculis suis usurpasse pronunciat, haud vereatur provocare, cui hac in re quam plurimi adhuc rei nummarie veteres æque ac moderni investigatores solertissimi assensum præbent nec denegant, atque fidem suam & auctoritatem in illustria illa duo testimonia tum MARCI MINVCII FELICIS, b) tale proferentis: *DIANA interim est alte succineta venatrix: & EPHESIA mammis multis & uberibus exstructa:* tum D. HIERONYMI, c) Patrum Ecclesiasticorum longe nobilissimi, illud narrantis: *Scribebat PAVLLVS ad EPHESIOS DIANAM colentes, non hanc venatricem, quæ arcum tenet, atque succineta est, sed illam MVLTIMAMMIAM, quam*

C 2

Græci

Græci ΠΟΑΥΜΑΚΤΟΝ *vocant, ut scilicet ex ipsa quoque ef-*
gie mentiretur, omnium eam bestiarum & viventium esse nu-
tricem, reponunt atque collocant. Verum omnino mirari
 subit, quod istorum duumvirorum in medium allata tes-
 timonia, admodum tamen evidentia & clarissima, erudi-
 tissimus & rei antiquariæ alias peritissimus vir, PETRVS
 FABER, d) non tantum in dubium vocare, sed ipsum et-
 iam MARCI MINVCII FELICIS codicem, in quo
 prius ejus testimonium hic recitatum legitur, mendorum
 atque corruptionis arguere audeat, atque, dum HIERO-
 NYMVS idem cum MARCO MINVCIO FELICE
 de DIANA statuit, eum exin ejusmodi corrupto MINV-
 CII exemplari usum eoque deceptum fuisse expresse asse-
 rat, quare audacter nimis atque temerarie, licet de per-
 plurimis scriptorum gravissimorum adversæ ipsius senten-
 tiæ faventibus sibi admodum gloriectur, comprobare stu-
 det, nullam unquam DIANAM ΠΟΑΥΜΑΚΤΟΝ fuisse, &
 EPHESIAM virginem cultam fuisse, parum aut nihil id-
 circo prorsus æstimans & reputans, quicquid etiam hac
 in parte pro asserenda MARCI MINVCII FELICIS
avertitæ & hujus rei stabilienda veritate tantorum certe
 nominum philologi ac critici, & tot luculenti in eun-
 dem interpretes, JOHANNES WOWERIVS, EVER-
 HARDVS ELMENHORSTIVS, DESIDERIVS HE-
 RALDVS, JACOBVS OVZELIVS, NICOLAVS RI-
 GALTIVS, ac denique ipse JACOBVS GRONOVIVS, e)
 quorum vestigia Abrincensium in Gallia haud ita pridem
 doctissimus episcopus, PETRVS DANIEL HVETIVS, f)
 quoque

quoque premit iisdemque adstipulatur, in contrarium afferant ac statuant.

- a) In annotationibus & animadversionibus explicationi suæ textus novi testamenti subjunctis ad Act. Apostol. Cap. XIX. v. 24. pag. m. 91. edit. Parif. 1565. fol. ubi talem horum nummorum a se visorum typum subjicit atque infimul exhibet. b) in OCTAVIO edit. superius jam indicatæ pag. 207. seqq. c) in proœmio epist. ad Ephesios operum Tom. VI. Lib. I. fol. 106. d) Semestrium Lib. III. Cap. 3. pag. m. 50. seqq. edit. Lugd. 1590. 4. e) Demonstrationis Evangelicæ propositione IV. edit. Lips. 1694. 4. pag. m. 249. f) Qui integras eorundem notas in editione illa MARCI MINVCH FELICIS aliquoties jamjam laudata summa cum diligentia collegit.

VIII.

Luculenta autem admodum EPHESINÆ VRBIS quondam in Asia Minore evasit dignitas, passimque antiquissimorum monumentorum fide hinc inde est nobilitata, utpote quæ ex sententia STEPHANI BYZANTII, a) veteris æque grammatici ac geographi insignis, *πόλις ἰωνίας ἐπιφανέστατη*, clarissima Ionie urbs, CAII PLINII, b) alterum lumen minoris Asiae dicta fuit, quamque secundum ARISTIDEM, c) *τὸ ταπεινὸν τὸ κοινὸν τῆς Ἀσίας*, commune Asiae erarium & indigentiae refugium, atque FLAVIVM JOSEPHVM, d) *πρωτεύουσα τῆς Ἀσίας*, principatum Asiae obtinens, salutarì legimus. Permagnam vero vetustatis speciem jam olim hanc urbem venditasse inde est dijudicandum, quod ab ANDROCHO CODRO, famosissimi Atheniensium ducis filio, A. M. 2900. jamjam exædificata à multis

C 3

per-

perhibeatur. Succedentibus temporibus metropolis Asiae proconsularis facta, urbs certe extitit maxima, ac ob magnam quotidie ex omnibus terrarum plagis in eam confluentium copiam, qui negotia sua ac mercaturam ibidem exercebant, finitimarum omnium, quoniam sibi opportunissimo gaudebat, extitit longe florentissima, atque amplissimis suis facultatibus, magnitudine ac potentia indies in majus crevit ac caput praeter aliis civitatibus efferre coepit. Bonarum & liberalium artium quoque perquam studiosa fuit, musasque honoravit, fovit & aluit, atque in primis in ea tot tantique viri sapientia ac doctrina multivaria illustres, HERMODORVS, PARMENIDES, ZENO, HERACLITVS, DEMOCRITVS, HIDEPONAX, & innumeri alij, quorum memoria ad seram usque posteritatem est propagata, eminere. APOLLONIVM TYANÆVM ibidem vixisse, idque laudis atque gloriae ab EPHESIIS consecutum, ut in honorem ejus statuam erexerint, atque in numerum deorum postmodum retulerint, nonnulli autumant. Magiae quoque studium & culturam maximo in pretio habuit, ac inter suas quasi delicias reposuit & numeravit, adeo ut ob τῶν ἀεγλεγογῶν sua ab ipso scriptore sacro D. LVCA e) observata, nec non ob idololatriam, quem DIANÆ suae praestitit cultum, de quo statim pluribus dicendum erit, meritisimo suo jure reprehensionem ac exprobrationem acerbissimam reportaverit. Tandem ob concilia varia postmodum ibidem habita, inter quae praecipuum concilium Oecumenicum III. anno post Christum natum 431. sub auspiciis imperatoris THEODOSII II. contra NESTORIVM illic convocatum nominandum

dum venit, in ampliffimis historia ecclesiastica mentem-
tis non contemnendam nominis celebritatem adepta & con-
secuta fuit.

- a) De urbibus. b) Historia Natural. Lib. V. Cap. XXIX. c) in
oratione de concordia. d) Antiquitatum Judaicarum Lib.
XIV. Cap. XVII. e) Actuum Apostol. Cap. XIX. v. 19.

IX.

In hac prænobilissima ampliffimaque EPHESIO-
RVM urbe, vel potius extra urbem ad portum, ut scri-
ptores vetusti tradunt, septem scilicet stadiis sive octingen-
tis septuaginta quinque passibus ab illa celeberrimum illud
ac famigeratissimum MAGNÆ, ut nominabant, DIANÆ
EPHESIÆ, ejusque solummodo cultui consecratum tem-
plum, splendidissimum æque & augustissimum constructum
extitit, utpote quod magnitudine suâ, impensâ, opibus,
immunitate, summa Græcorum omnium exterarumque
gentium admiratione & consensu inter septem orbis mira-
cula connumeratum, scriptor pervetustus, PHILO BYZAN-
TIVS, a) *MONON ΘΕΩΝ ΟΙΚΟΝ, καὶ τὸν ἐπέκεινεν τῆς ἀθανάτου-
κόσμου ἐπὶ τῆς ἐπιπέδου, unicum deorum domicilium & cæ-
lestem immortalitatis decorem in terras demigrasse,* appellita-
re non erubuit. Atque ad hanc singularem prorsus istius
ædificii excellentiam ARISTOPHANES, b) *οὐρανίου τοῦ ἀστέρος*
ὄμιος, auro quasi obducta domus dicitur, & SCHOLIASTES
GRÆCVS, c) in eundem, nec non DIONYSIVS PERIEGE-
TES, d) *μεγίστων ἀνδράσι θαύμα, venerandum hominibus mi-
raculum* respexisse, digitumque haud obscure intendisse vi-
dentur. Omnium optime autem illius præterea admiran-
dam

dam fabricam atque structuram CAJVS PLINIVS SECVN-
DVS, e) delineavit, atque hunc in modum descripsit: *Ma-
gnificentia vera extat admiratio templum DIANÆ EPHESIÆ
ducentis viginti annis factum à tota Asia: in solo idpalustri
fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret. Rursum
ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locaren-
tur, calcatis ea substravère carbonibus, dein velleribus lana.
Universo templo latitudo est CCCCXXV. pedum, latitudo
CCXX. columnæ CXXVII. à singulis regibus factæ, sexaginta
pedum altitudine, ex iis XXXVI. celata. Idemque laudatis-
simus AVTOR f) de Materia, ex qua tanta hujus templi
moles fuerit ædificata, sequentia superaddit: *Buxum maxi-
me eternam putant, ebenum et cupressum, cedrumque. Cla-
ro de omnibus materiis iudicio in templo EPHESIÆ DIANÆ,
utpote cum tota Asia exstruente quadringentis annis sit per-
actum. Convenit rectum ejus fuisse ex cedrinis trabibus.**

- a) In elegantissimo illo opusculo de septem olim orbis specta-
culis conscripto, quod fragmentum quoque *περὶ τῆς ἐν Εφέ-
σῳ ναῦς τῆς Ἀρτέμιδος* p. 17. seqq. in se continet, illud autem
taliū deliciarum amantissimus vir, LEO ALLATIVS, doctissimis suis instructum notis græco-latine Ro-
mæ 1640. 8. primum evulgavit, id quod postmodum à JA-
COBO GRONOVIO Thesauro suo Antiquitatum Græcarum
Tom. VIII. pag. 2646. seqq. illatum conspicitur. b) in
Nubibus Act. I. Sc. 6. v. 598. p. 84. ex edit. græco-latina
omnium præstantissima LVDOLPHI KVSTERI Amstelod.
1710. fol. c) ejus verba ita explicat: *πέριχυσον δὲ τὸν
λόγον, τὸν πολυτελέστατον ναὸν ὃς ἦεν τῶν ἐπὶ τῆς Θεσσαλίας.*
d) Struxit illè cæmen de situ orbis, sive enarrationem
orbis antiquam continens, atque eam versibus hexame-
tris

tris pulchre descriptam tradens, ab AVIENO & PRISCIANO carmen illud latina metaphrafi donatum, ab EVSTATHIO autem prolixis illustratum commentariis & ab alio ANONYMO scholiis brevibus graecis ac paraphrafi expositum. Varias id haectenus vidit & invenit elegantissimas in Anglia praecipue editiones, in quibus v. 829. haec a nobis adducta verba reperiuntur.
 e) Historiae Natural. Lib. XXXVI. Cap. 14. f) Historiae Natural. Lib. XVI. Cap. 40.

X.

Et quis est, qui famosissimum itidem illud in hoc ipso templo in honorem MAGNAE EPHESIORVM DIANAEE collocatum positumque simulachrum, vel aram sive statuam, ad quod scilicet ab omnibus locis tot remotissima gentes confluxere, muneraque sua ac donaria, imo innumera ipsi quotidie sacrificia obtulere, quis inquam est, qui ignoret? Securitatis item gratia magnam pecuniae vim undique in illud templum ac ad ejus simulachrum depositam, imo omnium fere finitimarum gentium thesauros atque gazas congestas fuisse testatur DIO CHRYSOSTOMVS a). Nam quemadmodum hoc propemodum omnibus gentibus commune ac peculiare fuit, prouti celeberrimus Hamburgensium philologus ac polyhistor, JOANNES ALBERTVS FABRICIVS, b) loquitur, ut singulis locis ac civitatibus patrios suos & indigetes, municipales, & regioes, atque, ut SERVIVS appellat, topicos haberent deos, illis peculiariter colendos & eorum tutelares: ita EPHESIORVM quoque in idololatriam atque superstitionem quam maxime effusa natio gloriam atque majestatem templi sui nimium quantum

tum adaugeri posse credebat, modo aram sive statuum MAGNÆ suæ DIANÆ positam, aut simulachrum illud, cui *μεγαλειότητα* summamque ac divinam prorsus auctoritatem conciliare volebat, non humana arte expolitum, sed ΔΙΟΙΕΤΕΣ coelo divinitus missum seu lapsum arroganter nimis & falso licet prædicaret, ac eam ob causam undiquaque ab omnibus summa quidem cum veneratione ac religione exciperetur & coleretur; quale quid Romani olim quoque, pro consuetudine ac more veterum hierophantarum & sacrificulorum illius temporis recepto, de ancilli & scuto suo in vulgus noto, aliisque rebus originem earundem nescientes prætendebant. Atque eo nomine quoque simulachrum hocce DIANÆ EPHESIÆ, communi omnium existimatione ΔΙΟΙΕΤΕΣ habitum, scriba ille, cujus mentionem divinus LVCAS, c) injicit, mactavit & honoravit, atque exin colligendum, quantæ laudi urbs EPHESVS sibi duxerit, quod de ΝΕΟΚΟΡΟΥ titulo tot vicibus ipsi attributo tantopere gloriari, atque sibi quasi gratulari potuerit.

- a) Dissertatione XXXI. pag. 327. b) Bibliographiæ antiquariæ Cap. VIII. Num. XX. pag. m. 260. editionis recentissimæ Hamburgensis 1716. 4. c) Actuum Apostol. Cap. XIX. v. 35.

XI.

Circa primordia autem & prima initia istius templi, atque simulachri hujus ΔΙΟΙΕΤΕΣ dicti, quorum utrumque, ut facile sibi quis persuadere poterit, & ut vulgo fieri solet, successu temporis splendidiora semper augmenta atque majora indies incrementa cepit atque vidit, certi quid

quid statueret ac determinare vix ac ne vix quidem licet, cum ipsos auctores vetustos, quando de iis, qui prima & templi & simulachri fundamenta iecisse dicuntur, verba faciunt, in tot tantasque sententias abire, atque tam diversa a se invicem commemorare intelligas, ut quemvis lectorem post se adhuc in dubio relinquant. A civitatibus totius Asiae olim templum exstructum, atque jam tum SERVII TVLLII temporibus inelytum fuisse ex vulgari saltim fama TITVS LIVIVS, a) referre videtur. Alii eorumque quamplurimi prima hujus templi initia ab ipsis Amazonibus, foeminis illis quondam fortissimis, arcessenda esse fatagunt, ex quorum numero è veteribus inprimis POMPONIVS MELA, b) PINDARVS, c) nec non perobscurus alias fabularum compilator, AVGVSTI Romanorum imperatoris libertus, CAIVS IVLIVS HYGINVS, d) CALLIMACHVS e) item, DIONYSIVS PERIEGETES, f) CAIVS CORNELIVS TACITVS, g) huc transferendi veniunt, quorum vestigiis haud pauci ex recentioribus, celeberrimi quondam nominis inter Gallos medicus ac philologus, PETERVS PETITVS h) inprimis, nec non GERBRANDVS van LEEUWEN, i) Hollandus, verbi divini minister, & illustris apud Amstelodamenses schola theologiae professor, ac famigeratissimus haud ita pridem Angliae episcopus, & antiquitatum ecclesiasticarum longe versatissimus vir, GVILIELMVS, CAVEVS, k) insliterunt, atque istorum opinioni suum quoque calculum adjicere nulli dubitarunt.

a) Historiæ Romanæ Lib. I. Cap. XLV. b) de situ orbis Lib. I. Cap. XVII. ita: *In EPHESO DIANÆ clarissimum templum, quod AMAZONES Asia potite DIANÆ consecrassè traduntur.* c) apud PAUSANIAM in Achaicis, qui eleganti carmine AMAZONIBUS bellum THESEO inferentibus hoc opus adscripsisse memorat. d) Fabula 223. hunc in modum: *EPHESI DIANÆ templum, quod fecit AMAZON OTRIRA MARTIS conjux.* Et fabula item 225. *OTRIRA AMAZON MARTIS conjux templum DIANÆ EPHESI prima fecit, quod postea reges restituerunt.* e) in Hymno DIANÆ, qui ab ipso ὕμνος εἰς Ἀγ-
τεμν inscribitur, & in quo DIANÆ laudes atque insimul primordia sepius memorati simulachri ejusdem v. 237. seqq. in hunc modum decantat:

Σοὶ καὶ Ἀμαζονίδες πόλεμον ἐπιθυμήταραι
 Ἐν ποτῆ παραεὐλίῃ Ἐφέσῃ βεβήτας ἰδύσαντο
 Φηγῶ ὑπὸ πτόεμα.

*Tibi etiam AMAZONES belli affectatrices,
 Olim in litore EPHESI statuam posuerunt
 Fagino sub trunco.*

Ad quæ illustris doctrinæ ac memoriæ vir EZECHIEL SPANHEMIUS in doctissimis suis, quibus hunc ipsum hynnium illustravit, observationibus Tom. II. edit. Traject. ad Rhenum 1697 8. pag. 300. seqq. apprimè legendus & consulendus venit. f) Carminis de situ orbis superioris jam citato v. 887 ita loquitur:

παρὰεὐλίην Ἐφεσον, μεγάλην πόλιν ἰσχυραῖα,
 ἔτα θεῆ ποτῆ νηὸν Ἀμαζονίδες τετύχοντο,
 πτόεμα ἐν πλελέσ.

*Maritimam Ephef magnam urbem Dianæ,
 Ubi Deæ eadem quondam Amazonide struxerunt
 In trunco stipite ulmi.*

g) An-

g) Annalium Lib. III. Cap. 61, ubi oratio legatorum ab EPHESIIS ad TIBERIUM imperatorem missis exhibetur. h) in elegantissima de AMAZONIBUS illis Dissertatione Cap. XXX. quod de urbe EPHESO & templo EPHESIÆ DIANÆ inscribitur, editionis Amstelodamensis 1687. 8. pag. m. 225. in hanc sententiam descendit: *Mibi probabilis videtur, initio consecratum ab AMAZONIBUS DIANÆ simulacrum tantum, postea autem & templum illi ab iisdem constructum non in arbore Ulmo, ut DIONYSII verba sonant, sed in ea EPHESI urbis parte quam Πλεόκω, hoc est, Ulmum dictam fuisse ostendimus.* i) In der Erklärung der Geschichte der heiligen Apostel (utor editione hujus libri germanica ex belgico in linguam nostram vernaculam ab anonymo, qui nomen suum literis tantum initialibus I. C. S. professus est, translata Bremæ 1708. 4.) ad Cap. XIX. p. m. 777. sequentem in modum loquitur: *Der Anfang dessen, wo wir denen Scribenten glauben dürfen, war anfangs einfältig und geringe, wie es durchgehends mit der Abgötterey zugehen pfleget. Die Amazonen sollen zuerst ein aus Holz geschnitztes Bild der DIANÆ, nicht weit von dem Orte, wo hernach ein Tempel vor sie erbauet worden, unter einem Buchbaum aufgerichtet haben, um selbe göttlich zu verehren.* k) In den Lebens-Beschreibungen der heiligen Apostel edit. Lips. --- 4. p. m. 378.

XII.

Nec minore certe difficultate, aut, si verum fatendum, haud exigua incertitudine laborare videntur illa veterum auctorum loca, quæ nomina architectorum atque directorum hujus ædificii, quorum auspicii, consilii, ductu & opera illustrissimum hocce templum ex primis suis

fundamentis suscitatum ac erectum fuerit, commemorant. PAVSANIAS a) CROESO: cuidam indigenæ, ac EPHE-SO CAYSTRI scilicet fluminis filio hujus operis laudem tribuit. VITRUVIUS b) CTESIPHONTI seu CHRESIPHONTI juxta veteres libros, GNOSSIO & filio ejus METAGENI adscribit & adjudicat. STRABONI c) CTESIPHON, CHERSIPHON item, & mox ARCHIPHON audit, atque ab hoc CTESIPHONTE, CHERSIPHONTE aut CRESIPHONTE primum illud exstructum asserit. CAJVS PLINIVS SECVNDVS d) quidem talem de auctore illius sententiam profert: *Operi præfuit CHERSIPHON architectus*. Sed rursus in alio loco e) eo contradicere videtur, quod CTESIPHONTEM vel juxta antiquos Codices CHRESIPHONTEM appellet.

- a) In Achaicis Lib. VII. b) de Architecturâ Lib. VII. & Lib. X. Cap. VI. & VII. c) Geographiæ Lib. XIV. d) Historiæ naturalis Lib. XXXVI. Cap. XIV. e) Historiæ naturalis itidem Lib. VII. Cap. XXXVII.

XIII.

Istam autem felicitatem, quâ EPHESII partim ob templum hæctenus à nobis explicatum, partim ob ipsum etiam DIANÆ simulachrum separatim in illo exstructum opinione sua fruebantur, invidis quasi oculis adspexisse videtur obscurus ille homo, vanus cœteroque stolidus, HEROSTRATVS, qui, ut illos eâ privaret, pessimum animo suo consilium inivit, cum de totali ejus per incendium deletionem atque ruinam secum cogitaret, ex mente
VA.

VALERII MAXIMI, a) solâ famæ & gloriæ exin adipi-
 scendæ cupiditate eo adductus, cujus memorabilia satis
 de hac illaudabili gloriæ cupiditate sunt verba, quæ hujus
 de ea sunt tenoris: *Ille vero gloriæ cupiditas, sacrilega:*
inventus est enim, qui DIANÆ EPHESIÆ templum incen-
dere vellet, ut opere pulcherrimo consumpto, nomen ejus per
totum terrarum orbem disereretur. Quem quidem men-
tis furorem aculeo impositus detexit. At bene consuluerant
EPHESII, decreto memoriam terribissimi hominis abolendo:
nisi THEOPOMPVS magnæ facundiæ ingenium in historiis
eum suis comprehendisset. Et meruit sane nequissimus il-
le homuncio execrando isto atque detestabili facinore, ut
recte AVLO GELLIO b) communi Asiæ concilio quondam
fuerit decretum, ne quis ullo in tempore nomen ejus nomi-
naret. Nihilominus tamen nefaria ejus manu ac casu tem-
plum istud excellentissimum, quod ut tam perfectum,
elegans atque elaboratum opus, imo omnium existima-
tionem eo tempore totius terrarum orbis miraculum judi-
cabatur, Olympiade CVI. I. die VI. Hecatombæonis, & qui-
dem ea nocte, qua ALEXANDRVM MAGNVVM natum
fuisse scriptores referunt, incensum fuisse perhibetur.
Atque hac occasione illud obiter annotandum venit, inter
ipso gentiles jamjam multos extitisse, qui deos suos co-
rundemque sacra contempnui habuerunt, iisdemque non
leviter illuserunt, cujus rei illustre exemplum adducit
MARCVS TVLLIVS CICERO, c) quando de TIMÆO,
historico veteri haud incelebri pronunciat: Concinne ut
multa TIMÆVS: qui cum in historia dixisset, qua nocte na-
tus ALEXANDER esset, eadem DIANÆ EPHESIÆ tem-
 plum

plum deflagrauiſſe, adjuñxit, minime id eſſe mirandum, quod
 DIANA, cum in partu OLYMPIADIS a deſſe voluiſſet,
 abſuiſſet domo: Quod ipſum dicitur a CICERONE
 citato loco TIMÆO adſcriptum PLVTARCHVS
 d) contra HEGEſIÆ MAGNEſIO, hiſtorico itidem
 quondam notiſſimo hiſ verbis adjudicat: Cum audiſ-
 ſet (ſcilicet HEGEſIAS MAGNEſIVS) die illo, quo
 DIANÆ EPHEſIÆ templum conſlagrauerit, natum
 fuiſſe ALEXANDRVM, exclamaſſe, domo abſuiſſe
 DIANAM, quodin partu OLYMPIADIS a deſſe voluiſ-
 ſet. Quinam vero ex rei veritate dictum iſtud ſit ad-
 ſcribendum, certo affirmari non poteſt; ex eo tamen
 fatiſ ſuperque innotescit, uti ſcriptores exiſtimant,
 CICERONEM ipſum, dum concinnum illud ci-
 tato loco appellat, illud approbaſſe videri, cum vice
 verſa PLVTARCHVS illam HEGEſIÆ exclama-
 tionem plane reprehenderit, & rejecerit, eamque ita
 frigidam eſſe exiſtimaverit, ut vel ſola ad ipſum huius
 templi incendium reſtingendum ſufficere potuiſſet.
 Atque exin cognoscitur, firmo niti talo ingenioſiſſimum
 æque atque acutiſſimum profecto AVRELII THEO-
 DOSII MACROBII e) iudicium, quo diverſiſſi-
 mum longe & CICERONIS & PLVTARCHI à
 ſe invicem animi characterem omnium optime hunc
 in modum expreſſit: CICERO, ut homo erat venuſtus,
 rei drectores & faciliſ, amavit ingenii eo ex dicto
 relucentiſ elegantiam: PLVTARCHVS vero, utpote
 ſeverioriſ ſupercilii Philoſophuſ, moribuſ gravibuſ &
 ad ſeveritatem compoſitiſ turpentiſ illam aſſentationem
 impro-

improbavit. Universam autem illorum dictorum historiam, cui volupe & datum fuerit prolixius descriptam introspicere, is adeat velim atque consulat incomparabilem virum, atque ipsum infimul accuratissimum historicæ veritatis iudicem, GERHARDVM JOHANNEM VOSSIVM, f) qui argumentum hocce non solum fusius deduxit, sed solidissime etiam pro more suo excussit.

- a) Lib. VII. Cap. XIV. b) Noctium Atticarum Lib. II. Cap. VI. edit. Amstelodamens. 1665. 12. pag. m. 47. c) de natura deorum Lib. II. d) in vita ALEXANDRI Lib. I. e) Saturnaliorum Lib. II. Cap. III. pag. 266. seqq. editionis superius laudatæ. f) De Historicis Græcis Lib. I. Cap. XII. Operum Tom. IV. pag. 80. seqq.

XIV.

Neutiquam tamen est existimandum, tam admirabilem ornatissimi istius templi structuram nefando HEROSTRATI conatu incendio totam subrutam, aut conflagrasse prorsus, & in cineres penitus redactam fuisse, & quidem ita, ut & primi adeo operis & architecti, qui ei præfuerat, laus & industria hominum conspectui plane sese subtraxisset. Sed licet ipse ALEXANDER MACEDO istam DIANÆ EPHESINÆ ædem iterum suis sumptibus erigere vellet, atque præter solam restituti istius à se templi gloriam & famam nihil amplius ab EPHESIIS peteret, & sibi concedi desideraret, id ipsum tamen ab iis impetrare non potuit;

E
ipsimet

ipfimet enim tanta in DEAM fuam religione atque veneratione incitati propriis fuis hinc inde collatis & congeftris facultatibus, ac privatis quidem opibus & impenfis illud iterum reftaurare cœperunt, ut teſte STRABONE a) luculento fatiſ & fide digno alias ſcriptore *illa flamma extitiſſe videretur, non que deleret DIANÆ templum, ſed que præclariuſ atque magnificentiuſ adhuc aliud ſibi depoſceret.* Hiſ igitur curiſ atque ſollicitudinibuſ cum EPHEſII quam maxime intenti eſſent, undenam locorum egregium atque eximium quendam architectum, cui iſtius templi reſtauratiõnem & fabricam tuto demandare poſſent, evocarent, ex ALEXANDRIA tandem DINOCRATEM, ſummum tum temporis in arte architectonica magiſtrum ad ſe accerferunt; atque ſic DINOCRATES fuit idem ille Architectuſ, qui ex teſtimonio CAILI JULII SOLINI b) *metatuſ eſt ALEXANDRO condente in ÆGYPTO ALEXANDRIAM:* de quo, ut jamjam alioſ ſcriptoreſ honorificam fatiſ ejuſ mentionem facienteſ raccam, idem SOLINUſ c) ulteriuſ commemorat: *Cum id templum poſtmodum ad cultum auguſtiorẽm EPHEſII reformarent, faber operi DINOCRATES præfuit.* Imo aliunde fatiſ conſtat, ipſum alia adhuc miranda artiſ opera, que nomen DINOCRATICVM ſeræ commendarunt poſteritati, conſeciſſe, & in iis efficiendiſ ſingulare quid præſtituſſe: hujus autem loci non eſt, aut tempuſ permittit, ut pluribuſ eadem edifferantur & exponantur. Id adhuc de eodem annotari meretur, ejuſ iudem nomen non uno ſemper efferri tenore

nore a scriptoribus, mirumque eorundem passim in hujus nominis expressione deprehendi dissensum, adeo ut quidam eum STASICRATEM, quidam CHEIROMOCRATEM vel CHIROMOCRATEM, alii DIO-CLEM, rursus alii DINOCHAREM, & adhuc alii CLEOMENEM appellare soleant, quam insignem certe nominis differentiam ac discrepantiam illustris famæ & memoriæ criticus, CLAUDIVS SALMASIVS, d) nec non celeberrimus, & in societate Jesu apud Parisienses hodiernum adhuc superstes presbyter, quique inter hodiernos criticos, Gallos nimirum principis ad instar titulum affectat, JOANNES HARDVINVS, e) notarunt ac dilucidarunt.

- a) Geographiæ Lib. XIV. b) Polyhistoris Cap. XXXII. pag. 44. c) Polyhistoris Cap. XL. pag. 50. edit. Trajecti ad Rhenum 1689. fol. d) Plinianarum exercitiorum in CAII IULII SOLINI Polyhistora Cap. XL. pag. 571. edit. Trajecti ad Rhenum 1689. fol. ubi prolixissime in illa nomina inquit. e) ad CAII PLINII SECVNDI historiam naturalem Lib. V. Cap. XI. Tom. I. pag. 561. & Lib. VII. Cap. XXXVIII. Tom. II. pag. 59. edit. Paris. 1685. 4. maj. Tom. V. nitidissimis typis constantis, omniumque præstantissimæ ac absolutissimæ, quam interpretatione & notis suis doctissimis ulterius illustratam jussu LUDOVICI XIV. Christianissimi quondam Galliarum Regis in usum Serenissimi Delphini ac reipublicæ literariæ emolumentum evulgavit.

XV.

Diu autem admodum crassissima ista superstitio altis nimirum jamjam radicibus subnixa hæsit, nec ullo unquam tempore aut opera extirpari adeo facile passa fuit, atque, modo scriptoribus antiquis tuto hac in re adhibenda sit fides, plus mille annis ante reparatam per CHRISTVM generi humano salutem hæc idololatria, DIANÆ sacra faciendi cultumque prorsus divinum ipsi exhibendi, EPHESIORVM occupavit mentes, animosque eorum hinc inde transversos egit, donec, quid quemque deceat & qua mente summum illud ens, DEVM verum & unicum, hujusque universi moderatorem venerari oporteat, noscitate inciperent, cum PAVLLVS TIMOTHEO aliisque assæctis & sociis fidelissimis stipatus urbem hanc quoque adiret, ejusque incolas & pietate & doctrina christiana imbueret, quo ipso EPHESII adeo felices redditi sunt, ut sacro quasi oestro perciti, novoque lumine illustrati DIANAM suam abjicerent, & simulachrum quoque ejus, quod ut de cælo lapsum vanis antea persuasionibus decepti in honore atque pretio tam diu habuerant, de sede sua deturbarent, atque sic verum divini numinis cultum religionemque sectarentur, ipsumque salutis humanæ restauratorem veneratione prosequerentur, eique uni duntaxat ac veræ religioni plene sese addicerent. Atque sic tandem tanta hujus templi & simulachri infimul gloria paullatim exspiravit atque periit. Nam templum istud antea inter ipsos famosissimum temporibus GALLIENI a Gothis direptum funditus desagravit, & nun-

nunquam posthac è cineribus suis surrexit, quamvis id laudatissimo viro, THOMÆ SMITHO, a) in frontispicio statim hujus dissertationis adducto, nostra opinione de facili sit concedendum, cum ipsi, ut ejus verba se habent, *verisimile videatur illius templi fundamentis ecclesiam Christianos inaedificasse*, quam in suo itinere ibidem constitutus intraverit, ejusque per plura antiquitatis rudera illic adhuc residua, quæ prolixissime citato loco describit, contemplatus fuerit atque perspexerit.

a) in libro de notitia septem Asiæ Minoris Ecclesiarum pag. m. 156. edit. Oxoniens. 1674 8.

XVI.

Animus quoque erat ad ipsa MAGNÆ EPHESIORVM DIANÆ specialiora atque intimiora sacra progredi, deque sacrificiis & muneribus ipsi exhiberi solitis, de peculiaribus vovendi ceremoniis, de sacerdotibus evnuchis, de asylo hujus templi ejusque jure, aliisque plane singularibus prerogativis, privilegiis ac immunitatibus impræsentiarum verba facere. Verum enim vero, ne limites atque fines, quos probe novi, hac in re & mihi præscriptos data opera transiisse videar, religioni mihi omnino duco ista longius protrahere, quam ob causam quoque hic filum abrumpo, nihilominus tamen omnem navabo operam, ut ea, quæ ad illustrationem ulteriorem hujus materiæ, ut paulo ante indicavi, aliquid conferunt, Deo volente, propediem hinc superaddere queam.

queam. DEO interim OPTIMO MAXIMO pro præ-
 stito suo hoc in negotio & opera mihi auxilio singulari
 devotissimas semper nuncupo laudes, ac immortales æter-
 nasque ago habeoque gratias: te quoque præterea, LE-
 CTOR BENEVOLE, ea, qua decet, animi observan-
 tia iterum iterumque rogito atque contendo, ut in me-
 dium allata pro æquanimitate tua æqui bonique consu-
 las, & si forsan in hac, historica maxime & dubia admodum,
 re me errasse deprehendas, nos omnes homines esse
 cogites adeoque ab erroribus haud immunes
 aut alienos esse velim existimes.

T A N T V M.

CO-

COROLLARIA.

I.

Temerarium nimis videtur, de omnibus dubitare velle.

II.

Ludi scenici, si non sunt obsceni, possunt haberi.

III.

Non multorum, sed multa lectio firmat mentem humanam.

IV.

Reipublicæ literariæ interest, ARISTOTELIS, PLATONIS aliorumque antiquorum philosophia, licet interdum aliquid humani patiat, non in totum negligatur.

V.

Ipsosmet gentilium prudentiores olim cultum deorum suorum dearumve superstitiosum ac idololatricum contemptui habuisse, & irrississe, ex quamplurimis eorundem scriptis comprobare haud est difficile.

VI.

VI.

Nec adeo improbable videtur, DEVM gentiles idola sua aut contemnentes imo interdum violantes punivisse.

VII.

Inter absentes quoque servari potest amicitia.

VIII.

Invenit animus etiam inter paupertatis angustias liberalitatis materiam *SENECA de beneficiis Lib. I. Cap. IX.*

IX.

Nam qui multa dat & qui pauca dat, liberalis est.

X.

Opinio de gente AMAZONVM non omnino ex vano hausta videtur.

01 A 6633

ULB Halle 3
003 090 418

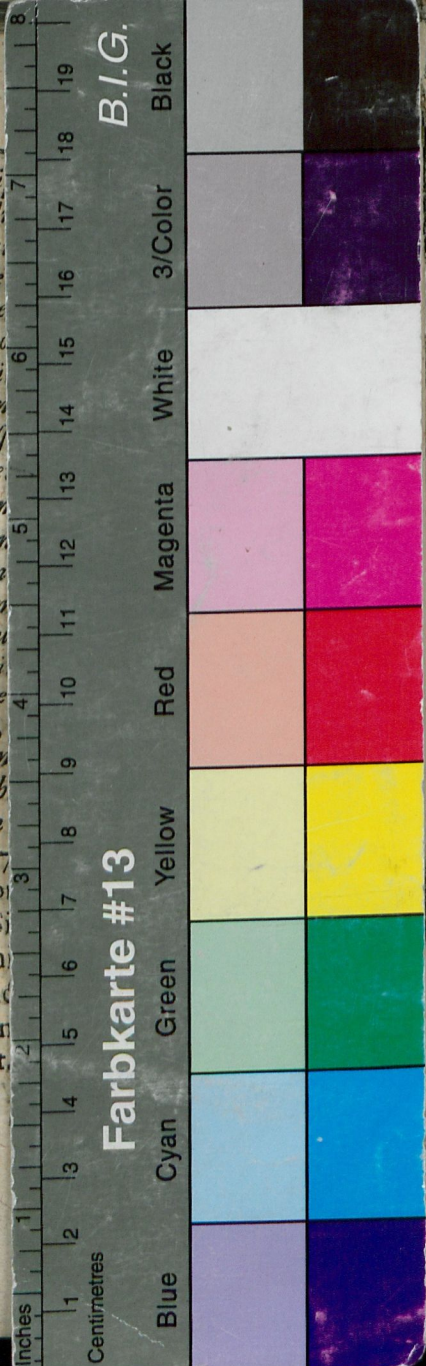

sb.

DA

N. g.

B. C. D.

MAGNAM
EPHESIORVM DIANAM

ACTOR. APOSTOL. XIX. 28. & 34.

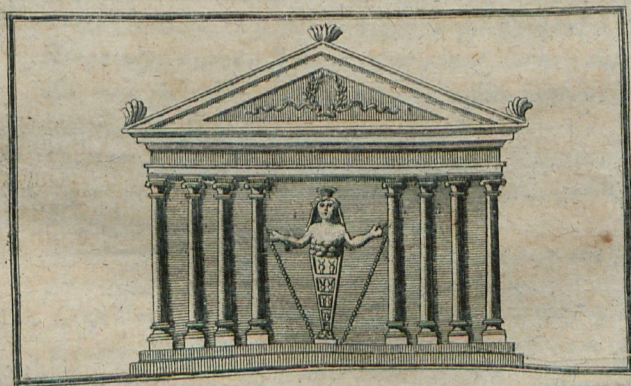
SUFFRAGIO SUPERIORVM
PRO LOCO

RITV. ANTIQVO OBTINENDO

DIE III. MAII A. R. S. cl. l. CC XVIII.

P. P.

M. IOAN. CHRISTIANVS POLCKE,
VRATISLAVIENSIS.

LIPSIÆ,

EXSCRIPSIT IMMANVEL TITIVS.

